

Modern times

Dit is een zap-vriendelijke column. De lezer kan bij iedere alinea beginnen, zonder problemen een alinea overslaan en hoeft niet onder aan de pagina te eindigen. Deze leeswijzer sluit aan bij een werkelijkheid waarin veel verbanden zich aan de waarneming onttrekken en waarin gevoelens belangrijker zijn dan argumenten.

'Modern times', de film uit 1936 waarin Charlie Chaplin de draak stak met de massa-productiemethoden, is ook in 1995 actueel. Het aantal werkenden in de industrie daalt. De service- en informatiesector zorgt voor de nieuwe banen. Wij nemen zodoende geleidelijk afscheid van het industriële tijdperk en ook nu weer staan wij met verbazing te kijken naar hetgeen ons te wachten staat. Voor veel ondernemers is het 'modern times', want de manier van leidinggeven past zich maar schoorvoetend aan. Velen zijn nog op zoek naar de 'mentamorphose' (Wintzen) om klaar te zijn voor de volgende eeuw. De Internet-surfers wijzen de weg: zij zoeken een nieuwe levensstijl. Zij trouwen in cyberspace. Zij bevolken de 'salon des refusés', niet het café in Parijs dat in 1863 ontstond toen de kunstgemeenschap de impressionisten buiten sloot, maar ergens op het Net komen zij samen als de nieuwe e-xpressionisten¹.

Ook aan wie deze internet-'hype' voorbijgaat, blijft de opkomst van de kennismaatschappij niet verborgen. De technologie stelt bedrijven in staat maatwerk te leveren. Just-in-time leveranties verminderen de vermogensbehoefte en geavanceerde logistieke systemen bieden toegang tot nieuwe afzetgebieden. Hierdoor zijn bedrijven in staat ook in verre landen niches in de markt te zoeken. De televisie volgt met op kleine doelgroepen gerichte programmering om deze niches van reclame te voorzien.

Voor welvarende landen als Nederland is het een race tegen de tijd. De opkomst van lage-lonen-landen dicht bij huis vraagt om een vlucht naar voren: alleen een kennisintensieve samenleving kan hoge lonen opbrengen. Maar hoe boor je kennis aan van mensen die in afgesloten universiteiten werken, in verouderde instellingen, in onbekende bedrijven? Hoe mobiliseer je de grote groep hoog opgeleiden die langdurig werkloos is en zich tevreden moet stellen met een uitkering? Trouwens, is opleiding wel een relevant criterium om in de informatiemaatschappij goed te kunnen functioneren? Moet het opleidingsstelsel niet als één van de opmerkelijkste overblijfselen uit het industriële tijdperk worden beschouwd?

Onze beschaving verliest haar eenvormigheid. Wie zich voelt aangetrokken tot een religieuze groepering, acht het steeds minder noodzakelijk om zijn boodschappen te halen bij leden van dezelfde groep, om zijn kinderen naar de eigen bijzondere school te sturen of zich bij de eigen vakbond aan te sluiten. De nationale vlag past bij de achter ons liggende periode van massa-productie en massa-consumptie. De moderne burger leeft 99 levens (Faith Popcorn). Het ge-

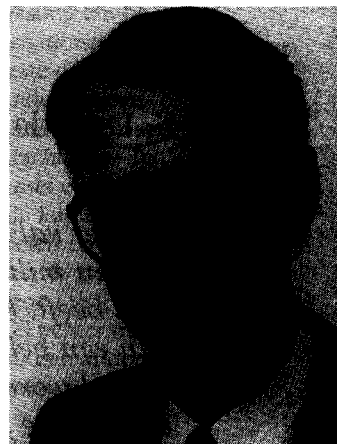
zinsleven is minder eenduidig: steeds meer mensen hebben meer dan één stel kinderen, meer dan één baan, meer dan één huis. Velen hebben meer dan één ideaal: jong blijven, rijk worden, vrienden maken en invloed krijgen. Zij stemmen bij verschillende verkiezingen op verschillende politieke partijen. Mensen worden lid van single-issue groups, een nachtmerrie voor politieke partijen.

Ons politieke systeem is wanhopig op zoek naar 'de stem van de meerderheid'. Maar in de gedemassificeerde samenleving bestaat er niet of nauwelijks een meerderheid. De politieke partijen verliezen legitimiteit nu de samenleving multi-cultureler, meer gediversificeerd en opener wordt. Het is fascinerend te zien hoe kleine groepen belanghebbenden in het parlement een meerderheid organiseren en hun wensen zien ingewilligd.

Om de wereld nog complexer te maken: ook de onderneming wordt virtueel. Sommige medewerkers werken thuis, anderen delen hun baan. Zoveel mogelijk taken worden uitbesteed. Niet alleen laagwaardige functies, maar ook onderzoek- en ontwikkelingswerk. Opvallend is dat het in de turbulente computersector de joint-ventures zijn die nieuwe markten openbreken en moedermaatschappijen slank houden. Ondernemingen worden verzamelingen contracten om kapitaal en kennis te mobiliseren.

Maar wie heeft de zeggenschap over deze verzamelingen? De kapitaalverschaffers, de 'high brow' kenniswerkers, de totale populatie werknemers of de directievoorzitter? Wie kan de informatiestroom beheersen en beoordelen, wie kan het beste sturen om het beste resultaat te bereiken? Voor dit probleem is er wel een term gevonden: corporate governance, maar geen oplossing. Komt er een oplossing, dan zal het zeker geen eenduidige zijn.

Intussen is de 'nation state' op zijn retour². Economische vrijhandelsgebieden, internationaal opererende bedrijven, geïntegreerde kapitaalmarkten en mondiale informatienetwerken hebben de nationale grenzen gesloopt. In de herordening van de economische structuren worden spontaan de natuurlijke grenzen van de regionale netwerken zichtbaar. Daarmee ontstaat concurrentie tussen regio's en worden de contouren zichtbaar van 'de ondernemende samenleving', de nieuwe economische orde die zich nu reeds aandient en na de eeuwwisseling in alle hevigheid tot ontwikkeling zal komen.

W.J. de Ridder

1. N. Negroponte, *Digitaal leven*, Amsterdam, 1995

2. K. Ohmae, *The end of the nation state*, New York, 1995.

Zie ook A. Toffler, *Creating a new civilization*, Atlanta, 1995.